

ÖTVEN ÉVE

Mit rákentek a századok

Elek Lenke

Éljen május elseje, énekszó és tánc köszöntse... Április 4-ről szóljon az ének... – Jó, rendben, de mit énekelünk az iskolában március 15-én? Nos, a Himnuszt félve és hamiskásan, de persze korántsem tele tüdővel, felszabadultan és vidáman, mint a frissen kreált tavaszi mozgalmi indulókat.

fotó: MTI

Valójában senki nem tudta, ki írta a kötelezően előadott és megafonokból mindenhol harsogó új ünneplő dalokat, de ez az általános- és középiskolásokat nem is érdekelte igazán. Március 15-én inkább szavaltunk, elsősorban a Nemzeti dalt és más Petőfi-verseket. Hangosan skandáltuk: „Mit rákentek a századok, lemoszuk a gyalázatot” – közben nem is gondoltunk rá, milyen aktuális ez a két sor – és persze olykor ma is.

Furcsállhattak volna, hogy ha ünnepeljük március 15-öt, akkor miért nem munkaszüneti nap? (Az igazi ünnepekhez, mint a karácsony, a húsvét, mindenütt kötődött egyfajta városi vagy vidéki, de családias,

össznépi hagyománycsokor, még augusztus 20-hoz is.)

Szomorú, unalmas, esős napként maradt meg bennem, afféle iskolás dologként. Nagyon hideg nem lehetett, hiszen emlékszem, hogy általánosban még rakott szoknyában, térdzoknijban és úttörő egyenruhában mentünk az ünnepségekre. Ezt a viseletet mindenki rémesen utálta, főleg a már formásodó lányok. Igazán előnytelen volt a nehezen vasalható csúnya rakott szoknya, a nyakig begombolt fiús úttörő ing, rajvezetői sallangokkal, jelvényekkel, sípall-dobbal, sőt, a váll-lapba betűrt sapkával, hozzá papucscipő és tupírozott konty... Hová is fért volna a nemzeti színű kokárda? És egyáltalán: mi

az? Összekötni a régmúltat a jelen mélyben húzódozó ellentmondásaival – ez a nagyobacsáknak sem igen jutott eszébe.

Gyerekként aligha motoszkált a fejünkben az a disszonancia. Hogy a függetlenségre vágyó márciusi ifjak ünnepén egy idegen birodalomtól átvett világot hordozunk magunkon, és ezen a napon is az általuk kreált ünnepek koreográfiáját követjük. Arról se volt fogalmunk, hogy felnőttebb korunk március 15-ét a mindenkori hatalom rettegve várja majd, mert később szinte mind egyiket tüntetések kísérik, és már nem csak a függetlenség miatt. Azt pedig egyáltalán fel sem fogtuk volna, hogy ez még a 2000-es évekre is igaz lehet...

Semmi se úgy volt

Akik ötvenhat idején még kis gyerekek voltak, rá tíz évre sem váltak még igazán tudatos véleményformáló erővé. Persze akkor is voltak, akik emlékeztek az 1957-es Márciusban Újra Kezdjük jelszóra, de titokban, és csupán egy szűk, felnőttébb értelmiségi kör. Miközben az én korosz-

tályom az első Táncdalfesztivál dalait dúdolta vagy éppen „népítáncolt” a győztes Ki Mit Tud-osok hatására, fogalmunk se volt róla, hogy közben hányan ülnek még mindig börtönben. Ráadásul senki nem törekedett arra, hogy részletesen és alaposan beszámoljon erről a pár hétről. A közbeszédben az OSE – az októberi saj-

nálatos események rövidítése – is csak később terjedt el. Sokáig olyan tabu volt 1956-nak akár az emlegetése is, mint ahogyan a *Tímár Péter* féle Csinibabában *Gálvölgyi* alakította tömbházmester sem meri bementeni a megafonba, hogy az ötödik nyertes lottószám 56.

Történelemtanáraink is igazodtak a tankönyvekben foglaltakhoz. Azt talán csak a történészek tudták, hogy 1848. március 15. sem úgy történt, ahogy. Hogy *Petőfi* nem szavalta el a múzeumnál a Nemzeti dalt. *Kossuth* vagy *Görgey*? Erről a vitáról se hallottunk. Csak annyit tudtak tapasztaltabb cinikusok, hogy nincs törekenyebb dolog a múltnál, amely sokszor még bizonytalanabb, mint a jövő. Mert hogy mi és hogyan történt a nagy történelmi sorsfordulók idején – és ezt már azért később sejteni véltük – az évtizedenként változott.

Már 150 éve is tüntettek

Ma már tudjuk, hogy március 15. mindig az ellenzék számára volt fontos ünnep. Egyes történelmi visszaemlékezések szerint az addig csak magánkörben, kisebb kocsmákban megtartott évfordulón már 1860-ban zavargások törték ki. A szabadságharcban elesett honvédek emlékére gyászmisét szerveztek a pesti egyetemisták, a rendőrséget azonban kivezényelték a templomok bejáratához, a fiatalok

így végül többszöri próbálkozásra a Kálvin téri református templomban gyűltek össze. A gyászmise után a tömeg koszorúzni indult, előbb a ferencvárosi, majd a kerepesi temetőhöz, de itt is katonák állták az útjukat.

Az események végül odáig fajultak, hogy míg a tömeg a kerítésen át koszorút dobott a temetőbe, addig a katonák előbb szuronyral próbálták visszatartani az addigra már több száz fősre duzzadt tömeget, majd tüzet nyitottak. A sortűzben hárman sérültek meg, egyikük, *Forinyák Géza* joghallgató két héttel később belehalt a térdlövésébe, ezzel pedig utólag is március 15-e mártírjává vált. A diák temetése április elején az egész fővárost megmozgató hatalmas rendszerellenes tüntetéssé duzzadt.

1860 után rendszeressé váltak az ellenzéki koszorúzások, de voltak – nem kevesen – akik a megbékélésre vágytak. 1867-ben, a kiegyezés után az ünnep előestéjén már fáklyás felvonuláson ünnepelték a szabadságharcot vérbe fojtó Ferenc Józsefet, az új magyar kormányt, és az alkotmány helyreállítását.

Munkanap és tanítási szünet

Ugorjunk száz évet! Az 1956-os forradalom leverése után március 15. félelmetessé vált a hatalom szemében. Azt talán kevesen tudják, hogy *Kádár* kormánya 1956 decemberében rendeletileg visszaadta március 15-e nemzeti ünnep rangját, de 1957-ben öt nappal az ünnep előtt, mégis megint munkanappá nyilvánították, csak az iskolákban volt tanítási szünet, a Márciusban Újra Kezdjük reális és félelmetes fenyegetésnek tűnt a hatalom köreiben.

Milyen hétköznapi-társadalmi környezetben, kontextusban ünnepeltük, ha szolidan is, március 15-ét – mondjuk 1967-ben? Polbeat fesztivál, Riporter kerestetik, villanykapcsolós szavazással, víkendház-építés kalákában, Trabant-várás. Ugyanakkor a Magyar Írószövetség Székházában áprilisban már happeninget szervez *Altorjay Gábor* és *Szentjóbgy Tamás*, *Erdély Miklós* versét *Altorjai Sándor* mondja el. A Fiatal Művészek Klubjában, olykor elhangzik – persze „importból” – a Nyugaton is újdonságnak ható performance szó is. Minderről *Kádár* elvtársnak nem nagyon van fogalma, a besúgói jelentések többnyire megállnak az illetékes belügyi-pártbizottsági szintnél. A Fényes Adolf teremben *Kassák*-kiállítás nyit *Major Máté* – önköltséges alapon –, hogy ez akkor mit jelentett, nem tudni pontosan, de tény, hogy a hatvanas évekbeli vezetés nem kedvelte *Kassák* modern-

izmusát. Az asznapi újságokat fellapozva láthatjuk, hogy nagy terjedelemben veszik át a nyugati társadalmak tiltakozását a vietnami háború miatt. A Szovjetunió bevallja első úrkudarcát – úgy látszik, ezt már nem lehetett teljesen eltitkolni a NASA előtt.

Áru is van, persze banán csak karácsony előtt, és sok a panasza a minőségre. A Fővárosi Tanács március 15-i ülésén (munkanapról van szó!) a meghívottak beszámolnak arról a tarthatatlan helyzetről, hogy a kenyerek és péksütemények 20 százalékának kifogásolható a minősége, bár egyre kevesebben vizezik a tejet, ami viszont kis kiszerelesben nem kapható. A jegyzőkönyv részletesen szól az áruk, főleg az élelmiszerek javításáról, annak fontosságáról. Viszont Magyarországon már nem lehet senkinek éhen halnia. Március 15. mint ünnep egyébként nem szerepel a napirendi pontok között.

Visszapillantó, a közelmúltból

Hogy látja mindezt utólag, a rendszerváltás után *Pető Iván*? Ahogyan az a neten olvasható, 1967 „a *Kádár*-korszak egyik legjobb éve, mármint a rendszer szempontjából. A forradalom, a megtorlás kollektíve elfelejtve. A szocializmus örökkévalónak látszik, míg

a nyugati világ komoly politikai gondokkal küzd. Magyarországon a szocializmus alapjai már lerakva, cél a teljes felépítés; a Szovjetunió már építi a kommunizmust, de hogy ezek a szakaszhatárok mit jelentenek, azt csak az okkult kérdésekkel foglalkozó pártideológusoknak, meg legfeljebb az egyetemeken kötelező tudszoc (tudományos szocializmus) kurzusai hallgatóinak kell tudniuk. ... Van viszont reális perspektíva, ma úgy mondanánk, jövőkép, e pillanatban éppen a gazdasági reform 1968-as sikeres bevezetése és természetesen az aktuális (harmadik) ötéves terv, illetve az éves terv teljesítése. (...) Egyáltalán, olyan normális minden, nincsenek teljesíthetetlen követelmények, kiismerhetők a viszonyok, biztonságos, kiszámítható az élet, a jövő. 1967 a többség számára egy év a sok hasonló közül. Kisebb-nagyobb hétköznapi örömök, bánatok, a megváltoztathatatlanul tűnővel való együttélés, esetleg éppen az ezzel való perspektívaatlan szembeszégülés éve, illetve mindezeknek valamilyen keveréke – miként a *Kádár*-korszak nagyobb része. Vannak viszont, akik biztató, új jeleket látnak. Lehet bízni a gazdasági reform változásokat indukáló hatásában, és a szocialista országok megszokott bornírt-

ságainak regisztrálása közben is észlelhető, hogy a nyugati társadalmakban mélyreható változás megy végbe, a második világháború óta a legnagyobb az elbizonytalanodás, mutatkoznak a következő évi nagy politikai megrázkódtatás előjelei.”

Mi történt a Batthyány örökmécsesnél?

Bár egyes történészek szerint az MSZMP-nek jól jött volna 1957-ben egy újabb tüntetés, hogy elnyomó intézkedéseit meg tudja indokolni, 1957. március 15-e békésen zajlott le, de, mint a krónikaíróktól – mára – megtudtuk, a nyugati követek nélkül.

Az 1956-os forradalom után rendszerességé vált, hogy a hatóságok igyekeztek megelőzni a tüntetéseket, többeket – „gyanús elemeket” – ezért eleve, ok nélkül, igazoltattak, begyűjtöttek, letartóztattak, hogy megelőzzék a látványos tiltakozásokat. Ennek módszerei finomodtak, de a szisztema egészen a rendszerváltásig élt. 1967–1987 között a KISZ által szervezett tavaszi ünnepsorozat, a Forradalmi Ifjúsági Napok (FIN) uralta a tavaszt. A párt korifeusai igyekeztek összekapcsolni a 48-as forradalomra emlékező ünnepet az 1919.

március 21-i Tanácsköztársasággal és a fasiszta megszállás alóli felszabadulásról való megemlékezéssel.

A hetvenes évektől az ellenzék már komolyabb megmozdulásokat tartott. De erről az ország széles közvéleménye alig sejtett valamit, hiszen az egyetlen tévéhíradó nem nagyon tudósított róla, az MTI se adta le, ez pedig azt jelentette, hogy az eseményről csak a résztvevők meg a környéken élők tudtak, de ők se nagyon híresztelték. Internet, okostelefon ugyebár sehol. Arról még a barátnőmének sem volt fogalma, pedig az V. kerületi Báthory utcában, majdnem a mécsessel szemben laktak, hogy pontosan mi történik március idusán a Batthyány örökmécsesnél, vagy arról se, hogy 1971-ben a Petőfi-szobornál kiszedték a vörös zászlókat a virágágyból. 1972-től már gumibottal oszlatta a rendőrség az összegyűlt tüntetőket. 1973-ban több mint hatszáz embert állítottak elő a Petőfi-szobornál rendezett ellenzéki megemlékezés után, a rendőrség a Ferenciek terén gumibotokkal támadt a nacionalizmussal vádolt ünneplőkre. Ezekről is utólag, a rendszerváltás után értesült, aki utánajárt.

És végül – újabb másfél évtizedet átélve – megértük, amit soha nem hittünk volna: 1989-ben már tízezrek vonultak az ismét nemzeti ünnepé nyilvánított március 15-én a Kossuth térre. Ami azután következett, újra történelem: Kis János, Orbán Viktor és Tamás Gáspár Miklós beszédet mond, a Varsói Szerződésből való kilépést követelve. A Szabadság téren, a Magyar Televízió lépcsőjén Cserhalmi György felolvassa a tüntetést szervező ellenzéki szervezetek 12 pontját, majd kinyilvánítják, hogy a Magyar Televízió az egész magyar nemzeté.

Hogy ma kié egy tévécsatorna, azt sokkal nehezebb kideríteni, de akkor legalább ennyi biztos volt. ●

(Forrás: FORTEPAN)

Forradalmi brunch és miskulantzia saláta

Évtizedekig senkinek nem jutott eszébe, hogy március 15-nek kulináris vonatkozásai is lehetnek, és az éttermek is megemlékezzenek az ünnepéről. Ám az ezredfordulón már fontos dolgunkká vált – a hirtelen jólétben – a gasztronómia. Ezért számos helyen speciális, a reformkor szellemét megidéző történelmi lakomákkal várták – és néhol várják ma is – a vendégeket.

Az 1848-as eredeti helyszínén, a Pilvaxban nem is olyan régen (2011-ben) még egy 1830-as szakácskönyv receptjei alapján állították össze a 12 fogásos ünnepi menüt, amelyet március 15-én – stílusosan – 1848 forintért kínáltak.

A legtöbb vidéki szálloda mostanában is kihasználja a hosszú hétvégét, és „forradalmi” ajánlattal várja a vendégeket. A röjtökmuzsaji Szidónia kastélyhotelben minden hónapban más kor gasztronómiáját idézik meg, március a reformkor és a biedermeier jegyében zajlik. A vadkacsalével és miskulantzia salátával kezdődő menüsört citromos jeges szakítja meg hűsítő szorbet formájában, mielőtt a malachus székfűs borsos lében aszatra kerülne.

A budapesti Hiltonban az egykori séf, Juhász István úgyszintén a reformkor szakácskönyveiben kutakodott, mielőtt a számos gyerekprogrammal és más meglepetésekkel tarkított „forradalmi brunch-re” invitálták a vendégeket. (Ez afféle magyar-amerikai szófordulat.) Március 13-án, 14-én és 15-én minden nap egy-egy előétel, leves, főétel és desszert a márciusi ifjak korát idézi. Merésznek számító párosítások találhatóak egy-egy fogáson belül is: az ökörszály-leves kappannal és csontvelő-gombóccal vagy a gesztenyekenyér vörösborból érlelt meggyel a mai inyenceket is meglepi.